

ІМПОРТОЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ В УКРАЇНІ

Наукова стаття присвячена актуальному питанню формування ефективної системи регулювання імпорту товарів в Україні з огляду на тривале домінування експорту над імпортом у формі негативного сальдо зовнішньоторговельного балансу з 2006 р., переважання у структурі експорту товарів з низьким ступенем обробки, а також імпорту в Україну товарів з високим рівнем доданої вартості й суттєву імпортозалежність окремих секторів економіки. Метою статті є оцінка існуючої системи тарифного регулювання імпорту в умовах членства в СОТ та у зв'язку з інтеграцією до європейського економічного простору, а також визначення рівня імпортозалежності окремих видів економічної діяльності. Вирішення поставленої мети здійснюється на основі аналізу динаміки зовнішньої торгівлі України за більш ніж 15 років незалежності України. Здійснено характеристику існуючого тарифного режиму в Україні та інших державах-членах СОТ, а також аналіз середньоарифметичної та середньозваженої ставок митного тарифу. Проведено структурну оцінку імпорту товарів в Україну з країн Митного Союзу та країн Європи за період до 2014 р. включно та виявлено поступове зменшення частки країн СНД у імпорті, починаючи з 2003 р. Проведено оцінку процесів екзогенізації у промисловому виробництві на основі показників імпортозалежності, експортоорієнтованості та ендогеноорієнтованості видів економічної діяльності. Наукова новизна отриманих результатів полягає у обґрунтуванні взаємозв'язку динаміки валютного курсу та окремих показників динаміки імпорту, виявленні основних тенденцій імпортозалежності економіки України, а також визначенні впливу тарифного регулювання на динаміку та структуру імпорту. Практична значущість полягає у можливості врахування проведених розрахунків при виборі методів та інструментів регулювання імпорту органами державної влади. Водночас дана проблематика тісно взаємопов'язана з пошуком можливостей та пріоритетних напрямів селективного імпортозаміщення як фактору зменшення імпортозалежності економіки України та вимагає подальших розвідок у цій сфері.

Ключові слова: митно-тарифне регулювання, імпортозалежність, експортоорієнтованість, ендогеноорієнтованість, умови торгівлі, валютний курс, девальвація, сальдо зовнішньоторговельного балансу.

ВСТУП

Зовнішньоекономічна діяльність в Україні завжди була і залишається пріоритетним напрямом політики держави, що створює підґрунтя для розвитку вигідної торгівлі та сприятливого інвестиційного клімату. Зовнішня торгівля формує значні можливості для економічного зростання, формування бюджету країни, підтримання добробуту її громадян. Динаміка й масштаби імпорту в Україні визначаються, з одного боку, вигідним географічним розташуванням країни, сприятливими внутрішніми соціально-економічними умовами, розвинутим транспортним сполученням, а з іншого – високою конкурентоспроможністю зарубіжної продукції, особливо щодо якості і технічних параметрів.

Членство в СОТ слід розглядати як процес, використання позитивного потенціалу якого визначається національною економічною політикою, станом світової та національної економік, вмінням ефективно розвивати та здійснювати економічну дипломатію. Водночас, відсутність стратегічного підходу до вирішення проблеми насичення внутрішнього ринку за рахунок відповідного збільшення обсягів внутрішнього виробництва на основі розвитку імпортозамінної продукції призводить до формування високої залежності внутрішнього ринку від імпорту, а також до необхідності нарощування експорту з метою покриття дефіциту

рахунку поточних операцій платіжного балансу. Відкритість національної економіки закріплює вразливість внутрішнього ринку від коливань зовнішньої кон'юнктури та несприятливих світових тенденцій (волатильності цін на енергоносії, зменшення цін на основні товари українського експорту тощо).

Постановка проблеми. Збереження в економіці України протягом тривалого періоду (2005-2014 рр.) випереджаючих темпів зростання імпорту (порівняно з експортом) сформувало стійку тенденцію до збільшення від'ємного сальдо зовнішньоторговельного балансу. Критично випереджаюча динаміка зростання імпорту порівняно з експортом свідчить про наявність вагомих дисбалансів у структурі зовнішньоторговельного обороту та в загальному випуску товарів і послуг. Негативна тенденція прискореного зростання імпорту та випередження ним динаміки експорту й власного виробництва стало наслідком низької конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, спричиненого, передусім, накопиченням суттєвих структурних диспропорцій в економіці країни на тлі низького рівня розвитку виробництва та тривалої технологічної його відсталості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем впливу імпорту на національну економіку є напрацюванням представників вітчизняної та зарубіжної економічної школи, а саме: В. Гейця

[10], А. Кнобеля [5], А. Мазаракі [7], І. Крючкової [6], М. Скрипниченка [11], В. Точиліна [9], Л. Шинкарук [10] та ін., у яких обґрунтовано наслідки зростаючих імпортерних потоків для економіки країни. Проблематика регулювання імпорту та пошук пріоритетних напрямів імпортозаміщення висвітлена у роботах Я. Жаліло [3], Д. Каменщика [4], Т. Мельник [7] та ін. Однак потребують подальшого дослідження питання, що стосуються визначення рівня імпортозалежності економіки та впливу тарифного регулювання на обсяги імпортоспоживання в Україні.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – оцінка існуючої системи тарифного регулювання імпорту в умовах членства в СОТ та у зв'язку з інтеграцією до європейського економічного простору, а також визначення рівня імпортозалежності

окремих видів економічної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За підсумками 2013 р. Україна витратила на закупівлю імпортерних товарів на 124,93 млрд грн більше порівняно з виручкою від експорту (табл. 1). Розрив між експортом та імпортом всього лише за рік зріс у 3,9 раза порівняно з 2010 р., а від'ємне сальдо торговельного балансу досягло 8,5% ВВП. Зростання торговельного сальдо багато у чому зумовлене енергозалежністю України від Російської Федерації і несприятливою ситуацією на зовнішніх ринках металургічної та хімічної продукції, на яких Україна займає певну нішу, проте суттєво зростають обсяги імпорту продукції споживчого призначення.

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі України за 1996-2013 рр., млрд грн

Показник	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Експорт товарів і послуг	37,2	106,2	113,2	124,4	154,4	219,6	227,3	253,7	323,2	444,9	423,6	549,4	708,0	691,4	653,2
Імпорт товарів і послуг	39,3	97,6	109,9	114,5	147,5	193,1	223,6	269,2	364,4	520,6	438,9	580,9	788,9	806,0	778,1
Сальдо	-2,1	8,6	3,3	9,9	6,9	26,5	3,7	-15,5	-41,2	-75,7	-15,3	-31,6	-80,9	-114,6	-125,0
Сальдо у % до ВВП	-2,55	5,03	1,63	4,38	2,57	7,67	0,84	-2,85	-5,71	-7,99	-1,67	-2,92	-6,22	-7,86	-8,53
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,95	1,09	1,03	1,09	1,05	1,14	1,02	0,94	0,89	0,85	0,97	0,95	0,9	0,86	0,84
Експортна квота, %	45,93	62,75	55,48	55,08	57,75	63,64	51,52	46,62	44,84	47,56	46,02	50,41	54,01	50,84	46,19
Імпортна квота, %	48,76	57,41	53,86	50,70	55,18	55,97	50,74	49,47	50,56	55,54	47,95	53,69	60,58	59,23	54,73

Джерело: розраховано автором за даними [1].

У 2012-2013 р. спостерігалось погіршення цінових умов торгівлі, зокрема особливо суттєво за товарними групами «жири та олія», «руди, шлаки, зола», «вироби з чорних металів» та «алюміній і вироби з нього», «електричні машини», «залізничні локомотиви» та ін.

У географічній структурі імпорту України на країни Митного Союзу (Російська Федерація, Білорусь, Казахстан) у 2014 р. припадало 31,3% (17,0 млрд дол.

США), на країни Європи – 40,3% (21,9 млрд дол. США) (табл. 2). За умов перетинання кордонів товарами без сплати ввізних мит на переважну кількість товарів (дія Угоди про вільну торгівлю СНД) зростає значимість нетарифних заходів регулювання, зокрема технічного регулювання та сертифікації, враховуючи відмінності їх регулювання в країнах МС та ЄС.

Таблиця 2

Географічна структура імпорту товарів в Україну в 2003-2014 рр., %

Країна	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Країни СНД	50,0	51,3	47,1	44,8	42,2	39,3	43,3	44,0	45,1	40,7	36,3	31,71
Білорусь	1,5	1,9	2,6	2,8	2,4	3,3	3,7	4,2	5,1	6,0	4,7	7,30
Казахстан	2,1	1,3	0,5	2,1	2,6	3,7	4,5	1,3	2,0	1,8	0,9	0,69
Російська Федерація	37,6	40,7	35,5	30,6	27,8	22,7	29,1	36,6	35,3	32,4	25,2	23,31
Країни МС	41,2	43,9	38,7	35,6	32,8	29,6	37,3	42,0	42,4	40,1	30,8	31,31
Європа	35,5	34,5	35,1	37,3	38,0	35,6	35,7	32,9	32,8	32,6	37,1	40,3
Італія	2,8	2,8	2,9	3,3	3,0	2,8	2,5	2,3	2,4	2,6	2,7	2,77
Німеччина	9,9	9,4	9,4	9,5	9,6	8,4	8,5	7,6	8,3	8,0	8,8	9,86
Польща	3,5	3,3	3,9	4,7	4,8	5,0	4,8	4,6	3,9	4,2	5,3	5,64
Угорщина	1,2	1,2	1,8	1,8	2,1	1,5	1,5	2,0	1,6	1,4	1,8	2,69

Продовження таблиці 2

Країна	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Франція	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,0	2,1	1,8	1,8	2,0	2,3	2,33
Азія	8,6	8,9	12,9	13,5	14,7	17,9	14,4	16,5	16,1	20,2	19,8	16,8
Китай	2,3	2,5	5,0	5,1	5,5	6,6	6,0	7,7	7,6	9,3	10,3	9,95
Африка	1,1	1,0	1,2	0,9	1,1	1,8	1,4	1,4	1,1	1,0	1,0	1,0
Америка	4,7	4,1	3,5	3,3	3,7	4,9	4,8	4,7	4,7	5,3	5,6	5,4
США	2,2	2,6	2,0	2,0	2,3	3,3	2,8	2,9	3,1	3,4	3,6	3,5
Австралія і Океанія	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,5	0,3	0,4	0,2	0,2	0,1	0,1

Джерело: розраховано автором за даними [1].

Майже 60% негативного зовнішньоторговельного сальдо країни формується саме за рахунок дисбалансу зовнішньої торгівлі з країнами Митного Союзу. Характеризуючи реальний стан речей в українському імпорті, слід відзначити цікаву геополітичну домінанту: залежність держави від великих поставок енергоносіїв з-за кордону автоматично перетворює країни-постачальники нафти і газу на провідні джерела імпорتنих товарних потоків.

Незважаючи на лібералізацію світової торгівлі і спрощення митних процедур, митно-тарифна політика продовжує впливати на динаміку і структуру товарообігу. Нині використання тарифних заходів суттєво обмежується прийнятими угодами у межах торговельних організацій і союзів. Так, внаслідок лібералізації міжнародної торгівлі в рамках СОТ середній рівень митних тарифів розвинених країн становить близько 4%, а країн, що розвиваються – 13% [8, С. 17-18].

Основу системи заходів державного регулювання доступу товарів на внутрішній ринок становлять тарифні обмеження, сукупність яких визначає тарифний режим країни. Ретроспективний аналіз тарифного режиму в Україні впродовж 2003-2013 рр. дозволяє зробити висновок, що середньозважена ставка ввізного мита за усіма товарними позиціями до набуття Україною членства в СОТ коливалась в межах 1,58-2,92%, проте після 2008 р. була суттєво зменшена до мінімуму у 2009 р. (1,64%), але у 2013 р. дещо зросла (2,11%). При цьому для продовольчих товарів (1-24 УКТЗЕД) середньозважена ставка ввізного мита становила у 2013 р. 3,46% (для порівняння, у 2003 р. вона становила 4,20%), а для несільськогосподарських товарів – 2,83% (3,5% у 2003 р.), зокрема, для текстилю та текстильних виробів – 6,60%, для шкіряної сировини, хутра та виробів з них – 6,28%, машин та устаткування – 3,36% (табл. 3).

Таблиця 3

Реальна середньозважена ставка ввізного мита за 2003-2013 рр.

Код УКТЗЕД	Товарна група	До набуття членства в СОТ					Після набуття членства в СОТ					
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	Всього	2,26	2,42	3,14	2,92	2,91	2,81	1,64	1,81	1,58	1,89	2,11
1-24	Продовольчі товари та с/г продукція (крім текстильної)	4,20	4,88	7,31	5,01	4,29	5,15	3,86	3,64	3,20	3,63	3,46
25-26	Мінеральні товари	0,83	0,92	1,32	1,07	1,40	1,72	1,08	1,20	1,17	1,08	0,53
27	Паливно-енергетичні товари	0,01	0,04	0,01	0,02	0,01	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01
28-40	Продукція хімічної промисловості	3,87	3,85	2,97	1,77	1,83	2,09	1,91	1,90	1,93	1,94	2,05
41-43	Шкіряна сировина, хутро й вироби з них	4,80	4,46	5,86	4,20	4,91	6,72	6,52	6,89	5,52	6,66	6,28
44-49	Продукція деревообробної промисловості	3,27	4,89	4,11	2,10	1,96	0,72	0,04	0,04	0,04	0,05	0,07
50-67	Текстиль, текстильні вироби й взуття	3,22	2,24	5,01	4,52	4,24	6,53	5,56	6,13	5,08	7,07	6,60
68-70	Вироби з каменю, гіпсу, цементу	7,29	7,89	7,07	5,93	6,36	5,67	5,21	5,66	5,50	5,77	6,17
72-83	Метали й вироби з них	2,73	2,57	2,31	1,25	1,15	1,26	1,53	1,27	1,29	1,47	1,52
84-90	Машини, устаткування й транспортні засоби	2,80	3,40	4,89	5,51	5,77	4,68	2,74	2,72	2,80	2,76	3,36
91-97	Інші товари	5,88	5,23	5,23	4,21	4,41	2,30	2,48	2,24	1,77	2,18	1,76

*Розраховується шляхом відношення суми сплаченого ввізного мита до загального обсягу імпорту за відповідний період.

Джерело: розраховано автором за даними [1; 2].

Майже дворазове перевищення виконання митним тарифом протекціоністської середньоарифметичної ставки митного тарифу над середньозваженою у 2013 р. (рис. 1) свідчить про функції, що, зокрема, стосується сільськогосподарських товарів.

Рис. 1. Динаміка середньоарифметичної ставки митного тарифу у 2003-2013 рр., %

Джерело: розраховано автором за даними [2].

При цьому спостерігається позитивна динаміка коефіцієнта лібералізації торгівлі, що відображає загальносвітові тенденції спрощення руху товарів. Тарифний механізм є надмірно лібералізованим: загалом впродовж 2008-2013 рр. коефіцієнт

лібералізації зріс на 30,1%, у тому числі на ринку продукції сільського господарства – на 41,5%, промислових товарів – на 30,8% (табл. 4).

Таблиця 4

Чинні та зв'язані ставки митного тарифу України

Товарна номенклатура	Середньоарифметичні ставки митного тарифу			Середньозважені ставки митного тарифу			Коефіцієнт лібералізації торгівлі
	Станом на 31.12.13	Зв'язані на час вступу до СОТ	Індекс динаміки	Станом на 31.12.13	Зв'язані на час вступу до СОТ	Індекс динаміки	
За всією номенклатурою товарів	4,80	6,28	0,764	2,72	5,09	0,534	0,301
Сільськогосподарські товари*	8,56	11,16	0,767	4,52	10,07	0,449	0,415
Промислові товари **	3,69	4,85	0,761	2,51	4,77	0,526	0,308

*Сільськогосподарські товари – 1-24 групи УКТЗЕД.

** Промислові товари – 25-97 групи УКТЗЕД.

Джерело: розраховано автором за даними [2].

Результати порівняльного аналізу тарифних режимів в Україні та окремих країнах світу в 2013 р. дозволили виявити характерну асиметричність рівня обкладення ставками митного тарифу, що зокрема стосується зв'язаних тарифів (табл. 5). Однією з ключових умов приєднання до СОТ кожного нового члена є зв'язування митних тарифів. Це означає, що він бере на себе зобов'язання не застосовувати митні тарифи на рівні, вищому від зафіксованого у домовленостях про вступ. Ефективність механізму тарифного регулювання нині не в останню чергу обумовлюється тим, що рівень митного тарифу у країнах-членах СОТ є різним, завдяки умовам, за якими останніми роками відбувається приєднання нових членів. Якщо розглядати цінову конкурентоспроможність вітчизняних товарів на ринках торговельних партнерів і, навпаки, їх товарів на

українському ринку, то порівняння тарифних режимів свідчить не на користь України, оскільки рівень її зв'язаного тарифу є чи не найнижчим серед країн – торговельних партнерів.

Іншою характерною ознакою застосування тарифних обмежень у світі є асиметричність у рівні обкладення сільськогосподарських і несільськогосподарських товарів. У більшості країн ставки мита на сільськогосподарські товари та продукти харчування є відчутно вищими за інші товари, і Україна не є винятком. Доступ на національні ринки сільськогосподарських товарів зазнає набагато більшого регулювання, ніж на ринки інших товарних груп, що пов'язане із вищим рівнем державного протекціонізму щодо них, обумовленому специфікою виробництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Таблиця 5

Окремі показники тарифного захисту в окремих країнах світу у 2013 р.

Країна	% зв'язування	Середньоарифметична зв'язана ставка, %	Середньоарифметична фактична ставка, %	Середньозважена ставка, %	% тарифних позицій з міжнародними пікамі	% тарифних позицій зі спеціфічними ставками	Сільськогосподарські товари		Промислові товари	
							Середньо-арифметична ставка, %	Середньозважена ставка, %	Середньо-арифметична ставка, %	Середньозважена ставка, %
Україна	100,0	6,3	4,8	2,7	1,07	1,0	8,5	4,2	3,7	4,8
Азербайджан*	-	-	8,3	4,6	47,5	2,3	9,4	3,4	8,2	4,8
Білорусь*	-	-	7,5	3,0	23,0	2,6	7,8	1,5	7,5	4,2
Грузія	100,0	7,2	1,3	0,7	0,0	1,1	4,4	1,1	0,8	0,4
Молдова	100,0	6,81	8,3	5,7	12,9	2,9	7,8	2,8	8,4	7,0
Російська Федерація	-	-	8,1	6,3	24,3	2,2	8,7	8,6	8,0	5,8
Узбекистан*	-	-	12,3	7,2	27,6	0,4	12,1	2,6	12,3	8,7
Вірменія	100,0	8,55	4,6	2,2	0,00	1,4	5,7	1,8	4,5	2,8

* Показники відсутні, оскільки країни не є членами СОТ.

- офіційні дані відсутні

Джерело: складено автором за даними [12].

Отже, за результатами розрахунків встановлено, що митний тариф, як інструмент регулювання доступу товарів на внутрішній ринок України, нині є слабрезультативним, що пов'язане з напрямками використання імпорту (переважно на потреби проміжного і кінцевого споживання) в Україні та втратою вітчизняними товарами цінової конкурентоспроможності під впливом політики обмінного курсу та високих темпів інфляції всередині країни порівняно з її торговельними партнерами.

На наш погляд, можливості економічного розвитку в умовах лібералізаційної політики СОТ неоднакові для різних країн і багато в чому залежать від особливостей національної економіки, а також обраної країною економічної стратегії.

В Україні зовнішньоторговельна лібералізація створює додаткові стимули для економічного розвитку, однак реалізація майбутніх можливостей, пов'язаних з членством у СОТ, багато у чому залежить від внутрішньої політики держави. Тільки чітка стратегія економічного розвитку, заснована на активізації інноваційної діяльності в країні, дозволить відчутти повною мірою переваги повноправного членства у цій організації за рахунок використання широкого спектра інструментів зовнішньоторговельної політики, передбаченого правовою системою СОТ.

Оцінювання впливу процесів екзогенізації на розвиток економіки України здійснено шляхом визначення імпортозалежності, експортоорієнтованості та ендогенорієнтованості на основі даних таблиць «витрати-випуск» за 2003–2013 рр. (табл. 6). Результати розрахунку впливу імпорту на розвиток різних видів промислової діяльності дають змогу стверджувати, що найвища імпортозалежність спостерігається у сфері добування сирової нафти та

природного газу (81,3% у 2013 р.), хімічній та нафтохімічній промисловості (78,3%), текстильному виробництві (66,3%), машинобудуванні (64,2%).

Слід відмітити суттєве перевищення у 2003–2007 рр. рівня експортної спрямованості металургії над відповідним показником машинобудування, що є переконливим свідченням активізації процесів перетворення економіки України в сировинний додаток високорозвинених країн і тому потребує запровадження кардинальних змін у структурно-інвестиційній політиці з боку держави.

Водночас існує проблема надвисокої зовнішньої орієнтованості легкої промисловості України через толлінгові схеми (із давальницькою сировиною). Індикатор експортоорієнтованості досліджуваної галузі залишався у 2010–2013 рр. на високому рівні, а частка експорту в обсязі галузевого випуску становила 69,9% та 70,9% відповідно. Однак, зменшення обсягу операцій з давальницькою сировиною у легкій промисловості пов'язане з погіршенням умов виробництва та можливостей випуску якісної продукції.

Ефективність багатьох традиційних засобів протекціонізму, особливо тих, що безпосередньо впливають на ціни імпортованих товарів, тісно пов'язана з механізмом валютних курсів. Впливаючи на валютний курс, уряд країни може впливати на ціну імпортованого товару, а відтак, варіювати у посиленні чи послабленні вплив протекціоністських бар'єрів. Зниження курсу валюти веде до підвищення конкурентоспроможності товарів країни і водночас ускладнює реалізацію іноземних товарів на внутрішньому ринку. Девальвація валюти створює додатковий імпортований бар'єр, що утруднює продаж іноземних товарів, і призводить до появи своєрідної експортної субсидії на всі товари, що

вивозяться та зниженню експортних цін. Економічний ефект від ревальвації полягає у зниженні цін імпортованих товарів, результатом якого є ослаблення дії національних торговельно-політичних бар'єрів і збільшення імпорту іноземних товарів.

Таблиця 6

Імпортозалежність, експортоорієнтованість та ендогенорієнтованість у промисловому виробництві України у 2003-2013 рр., %

	Імпортозалежність виробництва*				Експортоорієнтованість виробництва				Ендогенорієнтованість виробництва			
	2003	2007	2010	2013	2003	2007	2010	2013	2003	2007	2010	2013
Сировинні і первинної обробки												
Добування кам'яного та бурого вугілля	15,8	20,8	27,0	27,8	4,4	6,5	10,6	11,7	84,2	79,2	73	72,2
Добування сирової нафти та природного газу	91,7	65,3	86,6	81,3	27,3	7,1	3,1	7,0	8,3	34,7	13,4	18,7
Добування металевих руд, інших корисних копалин та розроблення кар'єрів; надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості	35,8	20,7	25,1	12,0	40,9	27,2	42,9	44,5	64,2	79,3	74,9	88
Споживчо-орієнтовані												
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	7,6	9,8	10,7	15,0	19,9	21,7	26,0	25,7	92,4	90,2	89,3	85
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	44,3	52,0	71,1	66,3	71,1	73,1	69,9	70,9	55,7	48	28,9	33,7
Матеріало-виробляючі												
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	37,5	31,8	36,1	39,0	33,6	29,0	31,2	31,9	62,5	68,2	63,9	61
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	58,2	55,2	68,1	78,3	65,8	54,7	53,1	57,9	41,8	44,8	31,9	21,7
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	18,9	13,6	22,7	24,5	20,3	8,6	11,9	12,6	81,1	86,4	77,3	75,5
Металургійне виробництво і виробництво готових металевих виробів	30,3	26,5	32,7	43,7	78,2	62,2	64,1	46,1	69,7	73,5	67,3	56,4
Інвестиційно-спрямовані												
Машинобудування	42,3	46,0	42,4	64,2	64,6	45,5	66,0	62,5	57,7	54	57,6	35,8

*Розраховано як відношення імпорту для проміжного споживання до загальних витрат на цілі проміжного споживання за видами економічної діяльності за відповідні роки.

Джерело: розраховано автором за даними [1]

Індекс реального ефективного обмінного курсу є ключовим показником, який дає змогу оцінити напрями руху і динаміку курсу основних валют. Він відображає зміну внутрішніх цін та обмінних курсів даної країни щодо валют країн – торговельних партнерів з урахуванням інфляції у цих країнах.

У 2010 р. спостерігалась тенденція до здешевлення гривні відносно долара США – з 7,79 грн до 7,94 грн (на 1,85%), а відтак скорочення імпорту в цьому році становило 26,8% (табл. 7).

У 2014 р. національна грошова одиниця щодо іноземних валют знецінилась з 8,0 грн до 11,9 грн за долар США. Знецінення гривні на 48,9% призвело до

скорочення імпорту на 29,3%.

Систематизація наукових підходів до оцінки впливу РЕОК на динаміку імпорту та виробництва товарів вітчизняною промисловістю свідчить про домінування негативних поглядів щодо наслідків знецінення національної грошової одиниці для розвитку національної економіки. Незважаючи на наявність причинно-наслідкових взаємозв'язків між зміною обмінного курсу та обсягами виробництва, емпіричну залежність між досліджуваними показниками можна обґрунтувати впливом цілого ряду факторів. Зокрема, фактор фінансової кризи, яка у переважній більшості випадків супроводжується

знеціненням грошової одиниці та скороченням обсягів виробництва. Під впливом девальвації знижуються також реальні доходи населення у зв'язку з інертністю

заробітної плати та зростанням цін на переважну частину товарів, що також може бути зумовлено зростанням інфляції.

Таблиця 7

Динаміка зміни валютного курсу та імпорту в Україні у 2003-2014 рр.

Показник	2003	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Дефлятор ВВП, %	8,0	13,7	22,7	29,2	13,7	15,0	14,2	8,0	4,3	14,8
Інфляція середньорічна, %	5,2	14,1	23,3	23,0	14,3	9,1	4,6	-0,2	0,5	24,9
Валютний курс, грн / дол США	5,3	5,1	5,1	5,3	7,8	7,9	8,0	8,0	8,0	11,9
Девальвація/ ревальвація офіційного обмінного курсу, %	0,1	-1,5	0,0	4,3	47,9	1,9	0,4	0,3	0,0	48,8
РЕОК, % до 1999 р.	100,3	107,0	106,3	111,5	94,0	98,2	97,3	98,8	94,3	76,2
Імпорт товарів і послуг, % до попереднього року	16,4	24,6	34,7	41,0	-46,9	33,7	36,0	2,5	-9,1	-29,3

Джерело: розраховано автором за даними [1; 2].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасна система регулювання імпорту в Україні характеризується рядом особливостей, які відображають і багато в чому визначають економічне становище країни. Тарифний захист товаровиробників в Україні суттєво нижчий, ніж у країнах-торговельних партнерах.

Порівняння динаміки середньоарифметичної і середньозваженої ставки митного тарифу до вступу України до СОТ свідчить про істотне перевищення середньоарифметичної ставки за товарною номенклатурою (в середньому у 3,2 рази) над середньозваженою, зокрема, на продукцію сільського господарства та промислової продукції (у 4,1 та 1,7 рази відповідно), що вказує на заборонний характер ставок мит на той час за товарними позиціями з високою часткою споживання імпорту у кількісному і вартісному вираженні. У 2013 р. середньоарифметична і середньозважена ставки митного тарифу склали відповідно 4,5% та 2,11%, що на тлі низького коефіцієнта стягнення мита свідчить про низьку фіскальну ефективність митного тарифу і пов'язане, на наш погляд, із неповним надходженням митних платежів до бюджету через контрабанду та тіншові схеми ведення бізнесу.

Ефективність багатьох традиційних засобів протекціонізму, особливо тих, які безпосередньо впливають на ціни імпортованих товарів, тісно пов'язана з механізмом валютних курсів. Девальвація національної грошової одиниці у розмірі 48,8% у 2014

р. зумовила скорочення імпорту на більш ніж 25%, що формує передумови для розвитку пасивного імпортозаміщення в Україні, у формі переорієнтації споживачів на купівлю товарів вітчизняного виробництва через суттєве здорожчання імпортованих аналогів.

Проведене дослідження імпортозалежності економіки України дозволило сформулювати такі основні тенденції, як перевищення обсягів імпорту над власним виробництвом, яке за рівнем конкурентоспроможності поступається імпортованим аналогам за ціною та якістю, а відтак, відбувається витіснення вітчизняних товаровиробників з внутрішнього ринку України, а також зростаюча залежність промисловості України від імпортованих комплектуючих, матеріалів та сировини, зокрема у таких видах діяльності, як видобування енергетичних матеріалів, легкої промисловості, машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості. Зокрема, у 2013 р. 1/3 товарів для проміжного споживання постачалась на ринок з інших країн, що на фоні низького рівня вертикальної спеціалізації та фрагментації виробництва вказує на нерозвиненість та незалученість промисловості України до міжнародних інтегрованих структур. Проблематика надвисокого рівня імпортозалежності економіки України тісно взаємопов'язана з пошуком пріоритетних напрямів селективного імпортозаміщення та його економічною ефективністю та вимагає подальших розвідок у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/ms>.
3. Жаліло Я. А. Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні / Я. А. Жаліло, В. М. Гацько // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – С. 102-111.
4. Каменщик Д. В. Регулирование импортной деятельности в России в 1992-2002 гг.: дис. канд. экон. наук: 08.00.14 / Д. В. Каменщик. – М., 2003. – 178 с.
5. Кнобель А. Ю. Теоретические аспекты формирования тарифных ограничений в международной торговле: дис. канд. экон. наук: 08.00.01 / А. Ю. Кнобель. – М., 2010. – 165 с.
6. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / за ред. І. В. Крючкової. – К.: Основа, 2007. – 488 с.

7. Мазаракі А. А. Імпорт та перспективи імпортозаміщення в Україні / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник // Вісн. КНТЕУ. – 2012. – № 6. – С. 5-15
8. Мировая экономика: прогноз до 2020 года / под ред. А. А. Дынкина; ИМЭМО РАН. – М.: Магистр, 2008. – 429 с.
9. Ринки реального сектору економіки України: структ.-інституц. аналіз / В. О. Точилін, Т. О. Осташко, О. В. Пустовойт та ін. ; за ред. В. О. Точиліна; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 640 с.
10. Структурні зміни та економічний розвиток України / В. М. Геєць, Л. В. Шинкарук, Т. І. Артьомова та ін.; за ред. Л. В. Шинкарука. – НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 696 с.
11. Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку: кол. моногр. / за ред. М. І. Скрипниченко; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 720 с.
12. World Development Indicators: Tariff barriers / World Bank. – Режим доступу: <http://wdi.worldbank.org/table/6.6>.

Пугачевская Екатерина Сергеевна

ИМПОРТОЗАВИСИМОСТЬ И ТАРИФНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИМПОРТА В УКРАИНЕ

Научная статья посвящена актуальному вопросу формирования эффективной системы регулирования импорта товаров в Украину, учитывая длительное доминирование экспорта над импортом в форме отрицательного сальдо внешнеторгового баланса с 2006 г., преобладание в структуре экспорта товаров с низкой степенью обработки, а также импорт в Украину товаров с высокой уровнем добавленной стоимости и существенную импортозависимость отдельных секторов экономики. Целью статьи является оценка существующей системы тарифного регулирования импорта в условиях членства в ВТО и в связи с интеграцией в европейское экономическое пространство, а также определение уровня импортозависимости отдельных видов экономической деятельности. Решение поставленной цели осуществляется на основе анализа динамики внешней торговли Украины за более чем 15 лет независимости Украины. Проведено характеристику существующего тарифного режима в Украине и других государствах-членах ВТО, а также анализ среднеарифметической и средневзвешенной ставок таможенного тарифа. Проведена структурная оценка импорта товаров в Украину из стран Таможенного союза и стран Европы за период до 2014 г. включительно и выявлено постепенное уменьшение доли стран СНГ в импорте начиная с 2003 г. Проведена оценка процессов экзогенизации в промышленном производстве на основе показателей импортозависимости, экспортноориентированности и эндогенноориентированности видов экономической деятельности. Научная новизна полученных результатов заключается в обосновании взаимосвязи динамики валютного курса и отдельных показателей динамики импорта, выявлении основных тенденции импортозависимости экономики Украины, а также определении влияния тарифного регулирования на динамику и структуру импорта. Практическая значимость заключается в возможности учета проведенных расчетов при выборе методов и инструментов регулирования импорта органами государственной власти.

Ключевые слова: таможенно-тарифное регулирование, импортозависимость, экспортноориентированность, эндогенноориентированность, условия торговли, валютный курс, девальвация, сальдо внешнеторгового баланса.

Pugachevska K.

IMPORT DEPENDENCE AND TARIFF REGULATION OF IMPORT IN UKRAINE

The scientific article is devoted to the topical issue of forming the effective regulation of imports of goods in Ukraine due to the continued dominance of exports over imports in form of negative foreign trade balance since 2006, the prevalence of goods with a low degree of processing in the structure of exports, import of goods to Ukraine with high added value and substantial import dependence in certain sectors of economy. The aim of the article is to evaluate the existing system of tariff regulation of imports in terms of membership in the WTO and in connection with the integration of the European Economic Area, as well as analyzing of import dependence level in certain economic activities. The solution of this objective is based on the analysis of the dynamics of foreign trade of Ukraine for more than 15 years of Ukraine's independence. A description of the existing tariff regime in Ukraine and other member states of the WTO has been represented, as well as analysis of simple average and arithmetic average customs tariff rates. A structural assessment of import of goods to Ukraine from the Customs Union and Europe in the period to 2014 inclusive has been given and a gradual decrease in the share of CIS countries in imports since 2003 has been found. The evaluation of outward orientation process in industrial production based on indicators of import dependence, export orientation and inward orientation in certain economic activities has been represented. The scientific novelty of the results is the justification of the relationship of the exchange rate and import dynamics, identifying the main trends of import dependence of Ukraine's economy, as well as determining the impact of rate regulation on the dynamics and structure of imports. The practical significance is the possibility of taking into account the calculations in the choice of methods and tools of regulation of imports by public authorities.

Keywords: tariff regulation, import dependence, export orientation, inward orientation, terms of trade, exchange rate, devaluation, foreign trade balance

Одержано 26.01.2016 р.